

**Мультикультурне виховання – міжкультурна взаємодія
людських цінностей (історіографічний огляд)**

В статті розглядається педагогічна складова та історіографія процесів міжкультурної взаємодії людських цінностей у мультикультурному середовищі; полікультурне виховання студентської молоді, що дозволить їй активно соціалізуватися, бути провідниками національних та загальнолюдських цінностей в сучасному глобалізованому світі. Моодь є одним із суб'єктів соціального середовища, тому завданням даної статті є визначення компонентно-функціональної моделі виховання студентської молоді та її підготовки до роботи в умовах полікультурного середовища. Діалектичний розвиток світової культури, її інтеграція не може відбуватися іншим шляхом, ніж через єдність різноманітності культур. Сьогодні полікультурність як феномен глобалізованого світу стає актуальним предметом побудови нових концептуальних підходів до вирішення педагогічних національно-державних завдань багатьох країн світу, склад яких не є моноетнічним. Актуальність статті визначається ще і тим, що Україна – держава, яка стоїть на шляху глобалізаційних потоків, крім того, вона сама є полінаціональною та поліетнічною. Усе це загострює процеси полікультури, вони стають некерованими, хаотичними. Тим часом у них закладений потужний соціокультурний потенціал, який має бути досліджений, опанований та застосований педагогічною громадою.

Ключові слова: педагогічна складова, мультикультурне виховання, історіографія, соціалізація, світогляд, світобуття, глобалізація, національні, людські цінності.

В статье рассматривается педагогическая составляющая и историография процессов межкультурного взаимодействия человеческих ценностей в мультикультурной среде, поликультурного воспитания студенческой молодежи, что позволит ей активно социализироваться, быть проводником национальных и общечеловеческих ценностей в современном глобализованном мире. Молодежь является одним из субъектов социальной среды, потому задачей данной статьи является определение компонентно-функциональной модели воспитания студенческой молодежи и ее подготовки в поликультурной среде. Диалекти-

ческое развитие мировой культуры, ее интеграция не может происходить другим путем, чем через единство разнообразия культур. Сегодня поликультурность как феномен глобализованного мира является актуальным предметом построения новых концептуальных подходов к решению педагогических национально-государственных задач многих стран мира, состав которых не является моноэтническим. Актуальность статьи определяется еще и тем, что Украина – государство, которое находится на пути глобализационных потоков, кроме того она сама не является полинациональной и полиэтничной. Все это обостряет процессы поликультуры, они становятся неруководимы, хаотичными. Между тем, в них заложен сильный социокультурный потенциал, который должен быть исследованный, усвоенный и примененный педагогической общественностью.

Ключевые слова: мультикультурное воспитание, историография, социализация, мировоззрение, глобализация, человеческие ценности.

The article deals with the pedagogical component and the historiography of the processes of intercultural interaction of human values in a multicultural environment, and the multicultural education of student youth, which will allow it to actively socialize and guide the national and universal values in today's globalized world. Young people are one of the subjects of the social environment; therefore, the task of this article is to define a component-functional model for the education of student youth and its training in a multicultural environment. The dialectical development of world culture, its integration can not take place in any other way than through the unity of the diversity of cultures. Today, multiculturalism as a phenomenon of a globalized world is an actual subject of constructing new conceptual approaches to the solution of pedagogical national-state problems of many countries of the world, whose composition is not monotonous. The relevance of the article is also determined by the fact that Ukraine is a state that is on the path of globalization flows, moreover, it is not itself poly-ethnic and polyethnic. All this aggravates the processes of polyculture, they become non-manual, chaotic. Meanwhile, they have a strong socio-cultural potential, which must be studied, learned and used by the pedagogical community.

Key words: multicultural education, historiography, socialization, world outlook, globalization, human values.

Цілями полікультурного виховання вважається формування толерантності, взаємообміну, навичок взаємодії, активної солідарності, порозуміння. Тому ми ставимо за мету проаналізувати та дослідити процеси, які сприяють полікультурному вихованню і як вони можуть взаємодіяти з людськими цінностями.

Як пояснює Л. Кравченко, полікультурне виховання – це процес цілеспрямованої соціалізації студентської молоді, спрямований на оволодіння системою національних і загальнолюдських цінностей, формування комунікативних умінь, що дозволяють студентам здійснювати інтенсивну міжкультурну взаємодію, розуміти інші культури, толерантно ставитися до їх носіїв [1]. Усе зазначене відповідає як гуманізму, так і демократичності, які в просторі певної держави мають гнучко поєднуватися з завданнями національного виховання.

На цей синтез звернули увагу культурологи, оскільки в епіцентрі взаємодії зазначених освітніх завдань стоїть культура націй і народів. З цього приводу В. В. Кузьменко, Л. А. Гончаренко відмічають, що "сьогодні глобальні процеси, які відбуваються у культурі, хвилюють багатьох науковців, зокрема культурологів. Під час глобалізації неможливо позбутися інтегративного фактору, який може призвести до руйнування історичних бар'єрів між народами, до розвитку загальнолюдської цивілізації. Цей процес відбувається завдяки єдиній і одночасно різноманітній природі світу в цілому" [2].

Україна – держава, яка стоїть на шляху глобалізаційних потоків, крім того, вона сама є полінаціональною та поліетнічною. До цього ж слід додати, що Україна все більше приваблює іноземну молодь до навчання, особливо зі Сходу та арабських країн. Усе це загострює процеси полікультури, вони стають некерованими, хаотичними. Тим часом в них закладений потужний соціокультурний потенціал, який має бути досліджений, опанований та застосований педагогічною громадою. Ще один ракурс полікультурності висвітлює О. А. Грива, а саме: "Комплекс питань, що пов'язані з різними аспектами міжкультурних комунікацій, постає перед Україною і у зв'язку з її інтеграцією до європейського і світового культурного простору, зокрема й освітнього. Завдяки приєднанню до Болонського процесу Україна поступово стає активним співучасником формування європейського простору вищої освіти та поширення стандартів європейської системи вищої освіти у світі. Збереження та розвиток надбань людства, можливість подальшого використання скарбів європейської та загальносвітової культури та освіти безпосередньо залежать від спроможності української молоді бути толерантною та ефективною у полікультурному просторі" [3].

В. В. Кузьменко вважає: якщо у світі буде підтримана тенденція формування однополярного світу з єдиним центром, який керуватиме маргінальним статусом країн, що відстають в економічному розвитку, то порушиться філософська закономірність діалектичного розвитку, яка передбачає наявність єдиного центру як єдність

різноманітностей. У філософії єдине пронизує всю різноманітність, і будь-яке одиничне складає цілісність різноманітності, яка містить природу цілого та одиничного. Отже, діалектичний розвиток світової культури, її інтеграція не може відбуватися іншим шляхом, ніж через єдність різноманітності культур [4].

Отже, сьогодні полікультурність як феномен глобалізованого світу стає актуальним предметом побудови нових концептуальних підходів до вирішення педагогічних національно-державних завдань багатьох країн світу, склад яких не є моноетнічним. У таких державах полікультурність є традиційною багатовіковою умовою існування багатьох народів і етносів. Ця полікультурність не є ситуативною, що виникає під час стрімких міграційних процесів, або, наприклад, під час виробничих процесів, академічних, коли на певний строк створюються умови полікультурності між людьми, що охоплені спільною справою. Йдеться про поліетнічне середовище, що створювалося багатьма поколіннями народів і етносів, що врешті-решт звернуло увагу на проблему побудови спеціальної організації освітнього процесу, якій відповідає таким умовам.

Звернемо увагу на витоки полікультурності як концепції педагогічної науки.

Як свідчить аналіз походження цих понять, вони виникли з теорії мультикультури, розробленої Дж. Бенксом [5]. В інтерпретацію феномену мультикультурної освіти Бенкс поклав принцип усвідомлення і прийняття різними культурними та етнічними групами набору цінностей, що поєднують людей і дозволяють їм жити разом на спільній території та досягати порозуміння й успіху. На думку Бенкса, особистість буде вільно діяти згідно з нормами і цінностями своєї етнічної групи до того часу, поки вона не стикатиметься з домінуючими національно-ідеалізованими цінностями, такими як справедливість, рівноправність, людська гідність. Він сформулював п'ять специфічних вимірювань щодо мультикультурної освіти: погоджувальна інтеграція, процес конструкції знань, зниження упередження (стереотипів), педагогіка акціонерного капіталу, уповноважуючи культура соціального складу школи. Вони мають наступне пояснення:

- "Погоджувальна інтеграція" – вливання різних культур, етнічної належності, інших ідентичностей, які можуть враховуватися під час складання навчальних планів.

- "Процес конструкції знань" залучає студентів до критики соціального розташування груп через ознайомлення політичних або науково-політичних позицій, документів тощо.

- "Зниження упередження" описує уроки та діяльність, яку вчителі здійснюють, щоб заявити позитивні зображення етнічних груп і поліпшити міжгрупові стосунки.

- "Педагогіка акціонерного капіталу" (педагогічний викладацький ресурс) торкається зміни викладацьких стилів на більш демократичний, який сприяє полегшенню академічних досягнень студентів усіх етнічних груп.

- "Уповноваження культури школи" описує огляд і організацію усіма членами персоналу етнічної картини складу учнів з наміром реструктуризувати встановлені практики таким чином, щоб створити рівний доступ для навчання представникам усіх етнічних груп [6].

Узагальнюючи концепцію Дж. Бенкса, О. Є. Мілова говорить про три основні підходи, які, на думку самого Бенкса, можна розділити тільки теоретично або концептуально, а на практиці вони змішуються один з одним і в такому вигляді дають позитивний результат. Йдеться про такі підходи: 1) змістовий (content approach), який включає доповнення до навчального плану або внесення змін у навчальний план відповідно до вимог полікультурного навчання; 2) підхід за осягненнями (achievement approach), який фокусується на формуванні системи цінностей, теорій та стратегій для покращення академічних результатів учнями нижчих соціальних груп, "кольоровими" та учнями-представниками різних культурних прошарків; 3) підхід міжгрупового навчання (intergroup educational approach), головна мета якого допомогти всім учням розвинути позитивне ставлення до людей різних статей, рас, етнічних і культурних традицій [7].

Його послідовниками були G. Gay, M. Craft, C. Sleeter, які вважали, що мультикультурна освіта відповідає принципам гуманізації та демократизації.

Серед науковців, що докладно вивчають перебіг полікультурної освіти в США, варто назвати О. Мілову, І. Галицьку, у Європі – Я. Полякову, А. Джуринаського, В. Кузьменка, Л. Гончаренка та ін. Спостерігаючи за розвитком полікультурної освіти, нібито приміряючи її надбання до педагогічного процесу в Україні, вчені намагаються визначитися з її майбутнім. Так, наприклад, Я. Полякова [8] презентує точку зору німецького педагога Ю. Ханнерса, який передбачає чотири шляхи розвитку:

- перший – це сценарій дозрівання, заснований на рівноправному діалозі й обміні інформацією між великими культурними центрами, з одного боку, і периферією, з іншого;

- другий – глобальної гомогенізації, згідно з яким всі країни копіюють західний (американський) спосіб життя;
- третій – сценарій "насичення" місцевих культур продуктами західної цивілізації, що витісняють національні цінності і традиції;
- четвертий – сценарій "периферійної корупції", що припускає освоєння периферією лише окремих зовнішніх форм західної культури при повному перекручуванні її справжнього змісту.

Оптимальним, на думку Я. Полякової, є сценарій "дозрівання", тому що саме він заснований на плюралізмі і рівноправності культур, міжкультурній взаємодії освітніх систем, обміні інформацією й ідеями, заснованими на діалозі культур. Але кожна країна має зробити свій вибір та працювати в обраному напрямку.

І. В. Балицька, узагальнюючи погляди американських дослідників щодо мультикультурної освіти, підкреслює значущість для мультикультуралістів цінності різноманіття і вважає, що специфічний зміст, структура і практика, яка застосовується мультикультурою, змінюватиметься залежно від виникаючих умов. Тому, зазначає вона, мультикультуралісти закликають практиків до того, щоб у рамках загальноприйнятих концепцій виробити власний підхід до розуміння і реалізації мультикультуралізму для того, щоб відповідати специфічним освітнім умовам [9].

Сьогодні у загальновизначеному розумінні мультикультурна освіта інтерпретується як: 1) концептуальна ідеологічна течія в освітній практиці сучасного демократичного суспільства; 2) освітня стратегія, що представляє послідовні освітні процеси (організація, реалізація, результат), мета яких – вирішення проблем, що виникають у суспільстві в ході еволюції національних держав і постколоніальних міграційних процесів, освітніми засобами; розробка навчальних програм і організація навчального процесу в межах стратегії мультикультурної освіти, які орієнтовані на подолання культурного відчуження учнів, визнання і розвиток основних демократичних цінностей: прав людини, свободи, демократії, солідарності, плюралізму. Визначено і функції мультикультурної освіти:

- створення нового освітнього середовища як важливого стабілізуючого чинника громадянського суспільства;
- зниження міжетнічної напруги;
- виховання толерантності у відносинах між представниками різних культур [10].

Мультикультуралізм представлений не лише в педагогічній площині – це явище само по собі різнобічне. Як пише С. Дрожжина,

мультикультуралізм – це стан, процеси, погляди, політика культурно неоднорідного суспільства, які орієнтовані на свободу вираження культурного досвіду, визнання культурного розмаїття. Йому також властивий культурний, політичний, ідеологічний, релігійний плюралізм, визнання прав меншин на культурному і на державному рівнях. К. В. Терещенко застосовує поняття "мультикультурний підхід" взагалі до будь-яких організаційних процесів. Його автор інтерпретує як "визнання культурного різноманіття та прав представників інших культур, що є особливо актуальним у полікультурному середовищі сучасних міжнародних компаній" [11].

Певним чином з мультикультурним підходом кореспондується інтеркультурний підхід. В. Остапенко пише, що він базується на концепції культури, в основі якої лежить припущення, що різні культури структурно споріднені. Отже, ця концепція припускає інтерактивне існування культур, включаючи намагання спілкуватись, розуміти та визнавати одна одну. Першочергова увага інтеркультурного підходу спрямована на цільову країну чи країни, але даний підхід бере до уваги рідну країну студента, відносини між цільовими країнами та його власного, можливо, з іншими країнами, включаючи стосунки домінування та ставлення одна до одної. В навчальному процесі при цьому типowo наголошується важливість фактора національної своєрідності [12]. Це тлумачення вважаємо актуальним до тих ситуативних полі-культурних умов, коли, наприклад, в навчальному процесі ВНЗ створюються групи зі студентів різних національностей, включаючи тих, хто приїхав з інших країн світу. О. Аракелян вважає, що етнокультурна меншин у формуванні національної самосвідомості має бути зумовлена їх ціннісними орієнтирами, серед яких "прагнення до історичної істини і визнання ролі інших спільно проживаючих і суміжних народів як супутників історичного шляху багатонаціонального суспільства". І це обов'язково має бути відбито у створенні навчальних планів, програм тощо та враховуватися в навчально-виховному процесі на засадах принципу від засвоєння культури рідного народу до сприйняття культури народів спільного проживання, а потім наближення до світової культури [13].

На думку М. Куранова, люди народжуються із задатками до міжнаціонального спілкування, однак, як інші здібності, їх потрібно розвивати. Автор наводить два чинники, що гальмують розвиток таких здібностей та, навпаки, стимулюють явища націоналізму та етноцентризму. Перша причина – культурний консерватизм, брак знань про інші народи, відсутність досвіду міжнаціонального спілку-

вання. У зв'язку з цим автор нагадує відому думку: "Хто не знає свого народу – не знає жодного. Хто знає одну релігію, одну культуру – не знає жодної". Друга причина – ефект окремих конкретних соціальних ситуацій, що викликають психологічне невдоволення людей, які вони переносять на національний ґрунт. Упереджене ставлення до будь-якої нації формує не одне покоління людей. Очистити особистісну свідомість від упередженого ставлення досить важко, потрібно багато часу, щоб зруйнувати стереотипи, при цьому слід займатися не лише своєю культурою або наближеною до неї [14]. Ці позиції є національним підґрунтям полікультурної освіти, яка сьогодні відноситься до інноваційних явищ світового освітнього простору.

Будь-які інновації в освіті потребують мобільної перебудови організації навчального процесу або наповнення його новими змістовими параметрами. Г. Паланкіна [15] з цього приводу зазначає, що розвиток мультикультурного змісту освіти висуває вимоги до перебудови національних систем на основі нових інтеграційних схем, підвищує інтерес педагогів до етнокультурологічної проблематики, що є наслідком трьох взаємопроникаючих зв'язків:

- по-перше, у філософії освіти відбувається зміна провідних концепцій, і завдяки плюралізму позицій виробляються різноманітні підходи як у самій педагогіці, так і у функціонуванні освітніх систем. Така еволюція здійснюється на основі переосмислення накопиченого культурного досвіду. При цьому культура створює ґрунт для розвитку і вкорінення різноманіття, варіативної і якісної своєрідності усіх своїх елементів, а освіта дає учням розуміння цих процесів;

- по-друге, зміна соціально-економічних орієнтацій примушує педагогів звертатися до базових цінностей культури для того, щоб корегувати традиційні і ставити інноваційні культурні цілі та завдання освіти в умовах суспільства, що швидко змінюється, а також за допомогою культурології знаходити адекватні засоби для реформ;

- по-третє, суб'єкти освітніх систем – самі діти, педагоги, батьки, працівники управління, а також співтовариство в цілому як споживачі щодо результатів педагогічної діяльності – починають розуміти необхідність активного насичення навчально-виховного процесу культурними компонентами, оскільки саме вони створюють умови для духовного становлення особистості, саме загальнолюдські цінності культури можуть забезпечити нові соціокультурні потреби.

У сучасних педагогічних теоріях частіше застосовують синоніми мультикультурної освіти, а саме: полікультурна освіта (І. Алексашенкова, О. Аракелян, Л. Гончаренко, О. Губенко, Т. Клінченко, Г. Шевченко, З. Малькова, Я. Полякова, Д. Чупалова та ін.), полікультурне виховання (І. Антонюк, В. Бойченко, А. Джуринський, Л. Голік, В. Компанієць, М. Красовицький, І. Лощенова, А. Солодка, О. Сухомлинська та ін.), інтеркультурна освіта (Р. Агадуллін, В. Євнух, Л. Коропорович, Т. Лаврова, А. Ленд'єл-Сяркевич, І. Галицька, Н. Рогозін, Н. Родіна та ін.). Як методологічні засади полікультурної освіти та виховання вчені вбачають концепцію діалогу культур М. Бахтіна і М. Біблера, визначаючи їх як культурно-діалогічні засади (В. Андрущенко).

Полікультурна освіта, в загальному розумінні, – така освіта, для якої ключовими поняттями є культура як уселюдське явище; це засіб допомоги особистості в подоланні шляху від засвоєння етнічної, національної культури до усвідомлення спільності інтересів народів у їхньому прагненні до миру, злагоди, прогресу через культурний розвиток [4].

Вчені України щодо сутності полікультурної освіти розуміють як освіту, яка здійснює свої основні функції та розв'язує основні завдання через ключове поняття "культура" як вселюдське явище.

У 1998 році на конференції "Проблеми полікультурної освіти в Україні", узагальнено висловлено, що полікультурність має бути представлена та застосована в педагогічному процесі як принцип. З цього приводу О. Гуренко зазначає, що полікультурність визначається як принцип функціонування та співіснування у певному соціумі різноманітних етнокультурних спільнот, з притаманним їм усвідомленням власної ідентичності, що забезпечує їх рівноправність, толерантність та органічність зв'язку з ширшою крос-культурною спільнотою, взаємозбагачення культур, а також наявність та визнання спільної загальнодержавної системи норм та цінностей, які становлять основу громадянської свідомості кожного члена соціуму [16].

Література

1. Кравченко Л. В. Полікультурне виховання студентської молоді [Електронний ресурс] / Л. В. Кравченко // Восьма міжнародна науково-практична інтернет-конференція "Сучасність, наука, час. Взаємодія та взаємовплив". Режим доступу:

<http://intkonf.org/kravchenko-lv-polikulture-vihovannya-studentskoyi-molodi/>. – Назва з екрана.

2. Куликова С. Аксиологические основы национального образования в современной России [Електронний ресурс] / С. Куликова // Образование. – 2004. – № 7. – (174). – Режим доступу:

http://www.rau.su/observer/№7_2004/7_09.htm. – Назва з екрана.

3. Грива О. А. Толерантність в процесі становлення молоді в умовах полікультурного середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук : спец. 09.00.01 – філософія освіти / Грива О. А. ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2008. – 32 с.

4. Кузьменко В. В. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи : навч. посіб. / В. В. Кузьменко, Л. А. Гончаренко. – Херсон : РІПО, 2006. – 92 с.

5. Banks J. A. Race, Culture and Education: The Selected Works of James A. Banks / J. A. Banks Race. – New York, NY: Routledge, 2006. – P. 252.

6. Gay G. Multicultural Teacher Education / G. Gay // Multicultural Education in Western Societies. – London-New York–Sydney–Toronto : Holt, Rinehart and Winston, 1986. – P. 154–177.

7. Мілова О. Є. Полікультурна педагогіка США у контексті постмодернізму [Електронний ресурс] / О. Є. Мілова. – Режим доступу:

http://alma-mater.lnpu.edu.ua/magazines/elect_v/NN14/11moyukp.pdf. –

Назва з екрана.

8. Полякова Я. В. Європейські концепції полікультурної освіти і виховання [Електронний ресурс] / Я. В. Полякова. – Режим доступу:

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdpu/texts/articles/2008/08_02pya_vekp.pdf. – Назва з екрана.

9. Балицкая И. В. Современные подходы к реализации идей мультикультурного образования в США / И. В. Балицкая // Ученые записки СахГУ : сб. науч. статей. – Южно-Сахалинск : СахГУ, 2005. – Вып. 5. – С. 92–94.

10. Мультикультурное образование [Електронний ресурс] // Мир словарей. Психологическая энциклопедия. 2000–2011 г. – Режим доступу:

http://mirсловарей.com/cjntent_psy/multikultunoe-obrazovanie-1926.html. –

Назва з екрана.

11. Дрожжина С. Мультикультуралізм: теоретичні та парктичні аспекти / С. Дрожжина // Політичний менеджмент. – 2008. – № 3. – С. 96–106.

12. Афанасенко Е. Моральные суждения студенческой молодежи современного Китая [Електронний ресурс] / Е. Афанасенко // Развитие личности. – 2007. – № 2. – С. 129–143. – Режим доступу:

http://rionline.ru/articles/r107_2/632.html. – Назва з екрана.

13. Аракелян О. В. Поликультурное образование в многонациональной школе в условиях мегаполиса : дисс. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 – общая педагогика [Електронний ресурс] / Аракелян Офелия Вапзенована. – М., 1997. – 135 с. – Режим доступу:

<http://www.dissercat.cjm/cjntent/polikutunoe-obrazovanie-v-mnogonatsionalnoi-skole-v-usloviyakh-megapolisa>. – Назва з екрана.

14. Куранов М. Культура межнационального общения / М. Куранов // Педагогика. – 1992. – № 7–8. – С. 41–44.

15. Палаткина Г. В. Проблемы мультикультурного образовательного пространства [Електронний ресурс] / Г. В. Палаткина. – Режим доступу:

<http://borytko.nm.ru/papers/subject2/palatkina.htm>. – Назва з екрана.

16. Губенко О. І. Полікультурна освіта в Україні: до сутності поняття [Електроний ресур] / О. І. Губенко. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/160/84/>. – Назва з екрана.